

Drank, waar waren we gebleven?

Jaap van der Stel

In 1904 publiceerden Anthony Don en Theodorus van der Woude hun vermaarde *Het boek van den alcohol*. Het was het eerste boek in het Nederlands geschreven dat het alcoholvraagstuk op een wetenschappelijke manier belichtte. Natuurlijk was de alcoholwetenschap ruim honderd jaar geleden niet zo ver ontwikkeld als nu. Maar we moeten ons niet vergissen: ook in die tijd werd er veel onderzoek gedaan en werden de resultaten op internationale congressen besproken. De drankbestrijding was in de tweede helft van de negentiende eeuw ver gevorderd. Zij was, naast de arbeidersbeweging, een van de eerste grote sociale bewegingen die groepen en landen over de hele wereld met elkaar verbonden. Sinds dit boek is eigenlijk in het Nederlands nooit meer een publicatie verschenen waarin zoveel verschillende aspecten van alcohol – de productie, de handel, het gebruik, de gevolgen en hoe daarmee om te gaan – in samenhang met elkaar werden belicht. In de huidige tijd is specialisme troef.

Het boek was de wetenschappelijke onderbouwing van de drankbestrijding die aan de vooravond stond van grote successen. De consumptie van alcohol ging met sprongen omlaag, de liberale overheid werd door de drankbestrijders gedwongen om de drankwetten telkens scherper te stellen. Het aantal gelegenheden waar alcohol kon worden gekocht of genuttigd nam zienderogen af en het aantal geheelonthouders steeg fors. In de boezem van deze beweging, die werd ondersteund door honderden lokale, sectorale (zoals spoorwegarbeiders) en nationale organisaties, ontstond de verslavingszorg. Deze richtten zich op de 'restgroepen', degenen die de moderne levenswijze, waarin voor alcoholmisbruik geen plaats was, niet zo snel konden bijbenen. De hulp gebeurde op basis van vrijwilligheid, maar er ontstond in de eerste decennia van de twintigste eeuw steeds meer animo voor steeds drastischer juridische maatregelen. Ideeën zoals een huwelijksverbod voor dronkaards, tot en met gedwongen sterilisatie om een bedorven nageslacht te voor-

Dr. dr. J. van der Stel (✉)
Leiden, Nederland
e-mail: jaapvanderstel@gmail.com

komen en rasverbetering te bevorderen, kregen steun. In Nederland werd er slechts over gefilosofeerd, in Duitsland werd het toen massaal in praktijk gebracht.

Wie het boek van Don en Van der Woude opnieuw leest zal merken hoe realistisch men in die tijd over alcohol en de gevolgen daarvan nadacht. En hun boodschap tot matiging komt nu weer uiterst modern over. De Gezondheidsraad heeft de afgelopen jaren telkens opnieuw de veilige grens van alcoholgebruik naar beneden toe bijgesteld. Eigenlijk is nu het advies om niet meer te drinken en, als het toch gebeurt, daar uiterst behoedzaam in te zijn. Recentelijk heeft een aantal prominenten, zoals hoogleraar René Kahn, en bekende columnisten zoals Louise Fresco (rector Wageningen Universiteit) in hun publicaties deze ideeën ondersteund. In een recente bijdrage aan *Volkskrant Magazine* (september 2017) lezen we dat diverse geïnterviewden hun drankgebruik de afgelopen jaren drastisch hebben aangepast. En ik moet toegeven dat dit voor mij ook geldt: van ooit 21 glazen in de week, via 14 glazen, sta ik nu op 7 glazen. Ik sta aan de vooravond om een volgende sprong te wagen. Beter slapen, langer leven, minder hoge bloeddruk geven de doorslag.

De vraag is of deze individuele bekentenissen een voorbode zijn van een vergelijkbare drastische reductie van het alcoholgebruik, zoals we in de eerste decennia van de twintigste eeuw hebben meegemaakt. Ofwel: zal de geschiedenis zich herhalen? In ieder geval staat de wetenschap van 'alcohol = vergif' als een huis. In de afgelopen honderd jaar is het bewijs hiervoor alleen maar sterker geworden. Maar de negentiende- en vooral twintigste-eeuwse drankbestrijding is in zoverre uniek, dat deze zich wist te verbinden met andere sociale vraagstukken: bestrijden van armoede, bevorderen van ontwikkeling en beschaving, en in zekere zin ook politieke machtsvorming. Arbeidersstrijd en drankmisbruik gingen niet samen. En de emancipatie van achtergestelde rooms-katholieken en gereformeerde 'kleine luyden' impliceerde ook een zekere matiging in het gebruik tot en met geheelhouding. Maar de mensen kregen er veel voor terug. De prijs van drank was gezien de accijnzen heel hoog. Matiging creëerde dus allerlei mogelijkheden om de levensomstandigheden van gezinnen te verbeteren.

Al die successen hielden verband met de participatie van honderdduizenden mensen via hun lidmaatschap van een drankbestrijdersvereniging, deelname aan allerlei manifestaties, en massale politieke druk op gemeenten en het Rijk. Participatie was dus het sleutelwoord tot succes. Sommigen drankbestrijders schopten het zelfs tot minister of minister-president, zoals Ruys de Beerenbrouck en Drees.

Of ook in deze tijd miljoenen mensen drastisch minder gaan drinken, is (net als vroeger) een kwestie van zelfbeheersing, een perspectief op een aantrekkelijk alternatief, en een collectief 'verhaal' waarom je afscheid neemt van zoveel drank. Zelfbeheersing lukt nooit massaal door louter individuele activiteit. Het veronderstelt organisatie, wet- en regelgeving (zoals over verkoop en reclame) en vooral ook duurzaamheid in beleid.

Ik zie het niet gebeuren dat opnieuw allerlei organisaties gericht op matiging of geheelonthouding ontstaan en dat mensen daar massaal lid van gaan worden en mee zullen doen aan activiteiten. Tegenwoordig zijn sociale media daarvoor veel geschikter, denk aan acties als IkPas waarbij mensen met elkaar afspreken veertig

dagen geen alcohol te drinken. Maar de tegenkrachten zijn heel sterk en dat was in de tijd van Don en Van der Woude niet anders. Het gebruik van alcohol in de vorm van bier, wijn of sterke drank, is diep geworteld in de westerse cultuur. En de belangen van agrariërs, fabrikanten en handelaren zijn immens. Wat dat betreft is het goed denkbaar dat, als mensen aan het begin van de 22e eeuw de balans opmaken, er ondanks allerlei schommelingen niet zo gek veel veranderd zal zijn. Ook dan drinken we nog steeds te veel. Maar misschien is het een troost te denken dat, zonder al die aandacht en wetenschappelijke studies, het nog veel erger zou zijn geweest.

Dr. dr. Jaap van der Stel is lector ggz bij Hogeschool Leiden, senior onderzoeker bij VUmc/GGZ inGeest en adviseur beleid bij Brijder-Parnassia.